

SAVREMENA ISTORIOGRAFIJA I ALBANSKO PITANJE NA BALKANU

Sažetak: Aktualizovanje albanskog nacionalnog pitanja nakon raspada jugoslovenske federacije početkom 90-ih godina 20. veka, jedan je od glavnih razloga za izbor teme za ovaj referat. Prisustvo značajnog broja albanskog stanovništva u bivšoj SFRJ postaje veliki problem za nacionalno-manjinske odnose u Federaciji i na planu bilateralnih odnosa između Albanije i Jugoslavije. Presentacija će se fokusirati na najznačajnije domete istraživanja u srpskoj istoriografiji, ali i na Balkanu, uključujući albanske i bugarske, kao i šire izvore o razvoju albanskog pitanja u periodu posle Drugog svetskog rata.

Ključne reči: albansko pitanje, Titova Jugoslavija, Balkan, Kosovo i Metohija, Makedonija, Albanija

Aktualizovanje i zaoštavanje albanskog nacionalnog pitanja nakon raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije početkom 90-ih godina 20. veka, jedan je od glavnih razloga za izbor teme za ovaj referat. Presentacija će se fokusirati na najznačajnije domete istraživanja u srpskoj istoriografiji, ali i na Balkanu, uključujući albanske i bugarske, kao i šire izvore o razvoju albanskog pitanja u periodu posle Drugog svetskog rata. Prisustvo značajnog broja albanskog stanovništva u bivšoj SFRJ postaje veliki problem za nacionalno-manjinske odnosa u federaciji i na planu bilateralnih odnosa između Albanije i Jugoslavije. Tokom ovog perioda, albansko pitanje u Grčkoj nije radikalizovano u tolikoj meri kao u Jugoslaviji i zato je izvan okvira ovog istraživanja.

O ovom pitanju već je napisana brojna i raznovrsna literatura. Veći deo odnosi se na Jugoslaviju i Srbiju, ali su zastupljene i studije predstavnika bivše jugoslovenske istoriografije, posebno srpske, crnogorske, makedonske i radovi drugih istraživača.¹

¹ U radovima srpskih i crnogorskih autora: Малетић, Михаило (уредник). 1973. *Косово некад и данас*. Београд; Сага, Ђорђе. 1988. *Samoupravljanje i društvena svojina temelji društvenog uređenja (Ustavni zakon iz 1953. godine)*. In *Ustavni razvoj socijalističke Jugoslavije*. Београд; Ђурђевић, Александар. 1988. *Novi pravac u razvoju socijalističke ustavnosti (Ustav SFRJ iz 1963. godine)*. In *Ustavni razvoj socijalističke Jugoslavije*. Београд; Рајковић, Радошин. 1989. *Ustavni razvoj od konstituisanja autonomije do reforme 1989*. In *Kosovo: prošlost i sadašnjost*. Београд; Бодетић, Драган. 2001. *Регулисање уставно-правног статуса Косова и Метохија у социјалистичкој Југославији 1946–1990. У Косово и Метохија у великоалбанским плановима 1878–2000*. Београд, ИСИ; Зечевић, Момчило.

U tom smislu treba istaći da se najveći broj studija bavi pitanjima državno-pravnog i ustavnog razvoja jugoslovenske federacije i statusom albanske manjine u njoj. Pažnju istraživača, takođe zaokupljaju pitanja vezana za nastanak i uređenje različitih republika i autonomnih regiona, uključujući i Kosovo i Metohiju, kao i evoluciju odnosa između njih i same države.²

Nacionalna i manjinska pitanja u svojim različitim aspektima su u centru pažnje brojnih jugoslovenskih istoričara, ekonomista, naučnika, politikologa i drugih. Ovoj temi posvećena su brojna kolektivna i individualna istraživanja, koja prate i analiziraju borbu za manjinska prava Albanaca, kao i njihove nacionalističke aktivnosti u federaciji zarad postizanja zacrtanih ciljeva.³

Značajno mesto u istraživanju srpskih autora zauzima unutrašnja i spoljna politika Albanije posle Drugog svetskog rata, njeni odnosi sa Jugoslavijom, So-

2003. *Прошлост и време*. Београд и др.

U radovima makedonskih autora: Милосавлевски, Славко. 1991. *Страв од промени (Кризата на политическиот систем на Југославија во 70-тите години)*. Скопје; Велјановски, Новица. 1992. *Државноправниот развој на Македонија*. Скопје; Велјановски, Н. 2002. *Македонија 1945–1991. Државност и независност*. Скопје.

² U radovima srpskih i crnogorskih autora: Aksić, Stanoje, Božidar Dimitrijević i Nešet Žubi. 1969. *Socijalistička Autonomna Pokrajina Kosovo*. – *Jugoslovenski Pregled* (Београд), бр. 2; Petranović, Branko. 1981. *Istorija Jugoslavije 1918–1978*. Београд; Islami, Hivzi. 1989. *Demografski problemi Kosova i njihovo tumačenje*. In *Kosovo – Srbija – Jugoslavija*. Ljubljana; Ћосић, Добрица. 1992. *Српско питање: демократско питање*. Београд; Islami, H. 1993. *The Demographic Problems of Kosovo and Their Interpretation*. In *Truth on Kosova*. Tirana; Богдановић, Димитрије. 1995. *Књига о Косову*. Београд; Батаковић, Душан. 1998. *Косово и Метохија. Историја и идеологија*. Београд. U radovima makedonskih autora: Лиманоски, Нијази. 1993. *Исламизацијата и етничките промени во Македонија*. Скопје; Велјановски, Новица. 1994. *АСНОМ. Државнотворни димензии*. Скопје; Ортаковски, Владимир. 1996. *Меѓународната положба на малцинствата*. Скопје; Мисла; Ташева, Марија. 1997. *Етничките групи во Македонија. Историски контекст*. Скопје; Ачкоска, Виолета. 2001. *Македонија во Југословенската федерација 29.11.1943–8.09.1991 (Хронологија)*. Скопје.

³ U radovima srpskih i crnogorskih autora: Mišović, Miloš. 1987. *Ko je tražio Republiku Kosovo 1945–1985*. Београд; Борозан, Ћорђе. 1997. *Косово и Метохија у концептима територијалне и етничке Албаније. Југословенски историјски часопис (Београд)*, бр. 1; Борозан, Ћ. 1998. *Западна Македонија, Косово и Метохија у концептима територијалне и етничке Албаније*. – *Војно дело (Београд)*, бр. 3; Bogetić, Dragan. 1999. *Nacionalno pitanje i Jugoslavija 1945–1989. Istorija 20. veka (Beograd, ISI)*, № 1–2; Marković, Predrag. 1999. *Služba Državne bezbednosti i albanske demonstracije na Kosovu 1968 godine. Jedan dokument. Istorija 20. veka (Beograd)*, № 1–2; Pavlović, Momčilo. 1999. *Osamostaljenje – konačni cilj Albanaca u SFRJ. Istorija 20. veka (Beograd)*, № 1–2; Павловић, Момчило. 2001. *Албанци (шиптари) у Србији и Југославији 1944–1991*. – У: *Косово и Метохија у великоалбанским плановима 1878–2000*. Београд, ИСИ; Ћосић, Добрица. 2003. *Косово*. Београд, Новости.

U radovima makedonskih autora: Цветаноски, Виктор. 1990. *Великоалбанска илузија*. Скопје; Батковски, Томе. 1994. *Великоалбанската игра во Македонија (Илегални здруженија – вооружени одметнички групи, илегални организации и илегални групи, создадени од позициите на албанскиот национализам во Македонија во периодот 1945–1987 година)*. Скопје; Кодра, Масар. 1994. *Албанците во Македонија*. Скопје (Kodra, Masar. 1994. *Shqiptaret e Maqedonise. Tetova*); Ачкоска, Виолета. 1998/99. *Идејата за “Голема Албанија” и некои демографски промени во Западна Македонија во XX век. Годишник на факултетот за безбедност (Скопје)*, г. 17, бр. 1.

vjetskim Savezom i drugim zemljama istočne Evrope, koje imaju značajan uticaj na položaj albanske manjine u jugoslovenskoj federaciji.⁴ S jedne strane, posebna pažnja se obraća na ideološke razlike između vladajuće albanske Partije za rad i Saveza komunista Jugoslavije, koje dobijaju na značaju nakon isključenja Jugoslavije u leto 1948. što je dovelo do prekida normalnog razvoja međudržavnih odnosa sa SSSR-om. S druge strane, tu je i pitanje albanske manjine u jugoslovenskoj federaciji i njene borbe za veća prava, koja je u državi skoro jednoglasno ocenjena kao „kontrarevolucija“ i jačanje albanskog iredentizma u zemlji, nezadovoljstvo statusom autonomije i „albanizacija“ Kosova.

Tokom postojanja jugoslovenske federacije ova pitanja su u srpskoj historiografiji obrađena na određen način, te su stoga i terminologija i izraženi stavovi uglavnom nacionalistički obojeni. Preovlađuju procene o odnosu albanske manjine u Jugoslaviji i aspiracijama Albanaca da promene svoj položaj i status unutar jugoslovenske federacije. U poslednjih nekoliko godina imamo pokušaje da se neki stavovi preispitaju, a određeni zaključci revalorizuju.

Naravno ovaj problem je izazvao i pažnju autora albanskog porekla, kao deo albanskog nacionalnog pitanja i većito aktuelna tema. Do pojačanog interesovanja došlo je posebno u kritičnim periodima u prvim posleratnim godinama i nakon kolapsa jugoslovenske federacije. Od vremena Envera Hodže u Albaniji do početka 90-ih godina XX veka, autori koji se bave ovim pitanjem su: Aleks Buda, Kristak Prifti, Frašeri Kristo i drugi.⁵ Ovi autori razmatraju pitanja iz pozicije ideološkog opredeljenja Albanije. U poslednjih nekoliko decenija ističu se imena istraživača kao što su Ana Lalaj (bivši direktor Instituta za istoriju u Tirani), Lefter Nasi, Paskal Milo (dugogodišnji ministar spoljnih poslova Republike Albanije i učesnik u političkom životu zemlje), Zamir Shtula, Ramadan Marmullaku, Piter Prifti, Sami Repishti itd.⁶ koji se bave odnosima između Albanije i Jugoslavije i položajem al-

⁴ Ovim pitanjima se uglavnom bave srpski i crnogorski autori: Enver Hodžina Albanija, posebno izdanje. Beograd, juli 1981; Борозан, Ћ. 1995. *Велика Албанија. Поријекло – идеје – пракса*. Београд; Коматина, Бранко. 1995. *Југословенско-албански односи 1979–1983. Белешке и сећања амбасадора*. Београд; Коматина, Милорад. 1995. *Енвер Хоџа и југословенско-албански односи*. Београд; Маровић, Миодраг. 1995. *Албанија и Албанци: Балкански Дžокер. Историјска хроника настајања и развоја албанског питања*. Бар; Павловић, Момчило. 1996. Албанија између Тита и Стаљина. In *Balkan posle Drugog svetskog rata*, Beograd, ISI; Borozan, Ђ. 1997. Албанија у кампањи Коминформа против Југославије 1948–1950. In *Југословенско-совјетски Сукоб 1948 године*. Београд, ISI; Borozan, Ђ. 1999. Југославија и Албанија у XX вијеку. *Историја 20. века (Београд)*, № 1–2; Борозан, Ћ. 1999. Југославија и Албанија у двадесетом вијеку. У: *Југословенска држава 1918–1998*. Београд, ИСИ.

⁵ Фрашери, Кристо. 1964. *Историја Албаније (Краткиј обзор)*. Тирана; Prifti, Kristaq. 1984. *Lidhja Shqiptare e pejës: Levizja Kombetare 1896–1900*. Tiranë; Buda, Aleks. 1986. *Shkrime historike*: T. I. Tiranë.

⁶ Marmullaku, Ramadan. 1975. *Albania and the Albanians*. London; Prifti, Peter R. 1975. Minority Politics: The Albanians in Yugoslavia. *Balkanistica (Cambridge)*, II; Repishti, Sami. 1984. The Evolution of Kosovo's Autonomy within the Yugoslav Constitutional Framework. In *Pipa, Arshi, Sami Repishti. Studies on Kosova*. New York, Columbia University Press; Lalaj, Ana. 1993. On the Bujan Conference. In: *The Truth on Kosova*. Tirana, The Academy of Sciences of The Republic of Albania, Institute of History; Nasi, Lefter. 1993. The Special Features and Results of the Anti-fascist National Liberation War in Kosova. In: *The Truth on Kosova*; Shtylla, Zamir. 1993. The Deportation of Albanians in Yugoslavia

banske manjine koja živi u jugoslovenskoj federaciji. Preovladava mišljenje da je na delu bila politika terora i diskriminacije, nepoštovanje prava i sloboda Albanaca u odnosu na druge nacionalne manjine/narodnosti u Jugoslaviji.

Pojavila su se i neka istraživanja predstavnika albanske dijaspore pre 1989.⁷ i nakon promena u istočnoj Evropi, početkom 90-ih godina dvadesetog veka.⁸ Kod njih preteže nacionalni momenat, nisu ograničeni ideološkim dogmama i nastoje da se razjasni istorija i sadašnji status problema.

Značajno interesovanje za pitanja koja se odnose na nacionalne manjine i nacionalno pitanje u Jugoslaviji, pokazuju i veliki broj zapadnih naučnika i specijalista za Jugoslaviju i Balkan. Pored autora sa engleskog govornog područja⁹, albanskom nacionalnom pitanju i situaciji albanske manjine na Balkanu značajnu pažnju posvećuju imamo i brojni autori iz Nemačke¹⁰ i Francuske.¹¹ U različitim periodima njihove studije takođe imaju različite karakteristike. Na primer, od doba hladnog rata dominiralo je istraživanje sa karakterističnom ideološkom orijentacijom –kritici je podvrgnuta politika Envera Hodže, a znatno manje politika Josipa Broza Tita u Jugoslaviji. Kritička oštrica je najviše uperena protiv nacionalne politike Saveza komunista Jugoslavije, u okviru koje se posebna pažnja posvećuje kosovskom pitanju.

U vezi sa politikom Sovjetskog Saveza na Balkanu posle 1944. godine, odnosima u međunarodnom radničkom i komunističkom pokretu i odnosu Sovjetskog Saveza sa Jugoslavijom i Albanijom, posvećene su brojne studije o pitanjima nacionalnih manjina na Balkanu i jugoslovenske federacije predstavnika sovjetske¹²

After the Second World War (1950–1966). In: *The Truth on Kosova*; Milo, Paskal. 29/31.03.1994. Albania in East-West Relations 1944–1945. In: *The Establishment of Communist Regimes in Eastern Europe, 1945/50: Reassessment [Conference]*. Moscow; Prifti, P. 1999. *Confrontation in Kosova. The Albanian-Serb Struggle 1969–1999*. Boulder, East European Monographs; Lalaj, Ana. 2000. *Kosova – Rruga e Gjatë Drejt Vetëvendosjes (1948–1981)*. Tiranë.

⁷ Skendi, Stavro. 1957. *Albania (East-Central Europe under the Communists)*. London; Pano, Nicolas. 1968. *The People's Republic of Albania*. Baltimore; Logoreci, Anton. 1977. *The Albanians: Europe's Forgotten Survivors*. Boulder; Pollo, Stefanaq, Arben Puto. 1981. *The History of Albania. From its origins to the present day*. London.

⁸ Vickers, Miranda. 1994. *The Status of Kosovo in Socialist Yugoslavia*. *Bradford Studies on Southeastern Europe*, № 1; Vickers, M. 1998. *Between Serb and Albanian. A History of Kosovo*. New York, Columbia University Press.

⁹ Videti.: Hondius, Frits W. 1968. *The Yugoslav Community of Nations*. Mouton; Shoup, Paul. 1968. *Communism and the Yugoslav National Question*. New York, Columbia University Press; King, Robert. 1973. *Minorities under Communism (Nationalities as a Source of Tension among Balkan Communist States)*. Cambridge, Harvard University Press; Ramet, Sabrina P. 1991. *Nationalism and Federalism in Yugoslavia (1962–1991)*. Bloomington, Indiana University Press; Poulton, Hugh. 1993. *The Balkans: Minorities and States in Conflict*. London; Malcolm, Noel. 1998. *Kosovo: A short history*. London. Macmillan.

¹⁰ Reuter, Jens. 1982. *Die Albanier in Jugoslawien*. München; Troebst, Stefan. 1983. *Die Bulgarisch-Jugoslawische Kontroverse um Makedonien 1967–1982*. München.

¹¹ Roax, Michel. 1992. *Les Albanais en Yougoslavie. Minorité nationale, territoire, développement*. Paris.

¹² Сенкевич, Ирина. 1958. *Освободительное движение албанского народа 1905–1912 г.* Москва; Сенкевич, И. 1965. *Албания в период Восточного кризиса 1875–1881*. Москва; Арш, Григорий.

i moderne ruske historiografije.¹³ Najveći deo tih radova se bavi proučavanjem kritičnih perioda u odnosima između Sovjetskog Saveza i Jugoslavije, između Jugoslavije i Kominformbira, i između Staljina i Tita. Mnogi od njih su podvrgnuti kritičkoj analizi i preispitivanju postavljenih postulata. Deklasifikuju se i objavljuju arhivska dokumenta i drugi izvori, čime se revidira postojeće stanje u historiografiji i objavljuju nova saznanja posvećena ovoj problematici.

Na ovu temu se takođe pojavljuju studije o različitim periodima kod predstavnika bugarske historiografije: istoričara, politikologa i raznih naučnika pre i posle 1989. godine.

U kolektivnim zbirkama, monografijama, zvaničnim izvorima, službenoj građi, bez obzira na ograničenja nametnuta cenzurom i složene vremenske uslove pre 1989, predmet istraživanja su različiti aspekti razvoja Jugoslavije, Albanije i Bugarske, odnosi između ovih zemalja, i posebno manjinske politike vladajuće komunističke partije u njima.¹⁴

U Bugarskoj pre 1989. godine za ovaj problem gotovo i da nema interesovanja. Specijalizovana istraživanja su uglavnom obuhvatala studije albanske istorije i istorije albanskog pitanja.¹⁵ Većina istraživanja je posvećena Jugoslaviji, raznim aspektima politike Jugoslavije, posebno nacionalnih problema. To nije slučajno, jer je u Bugarskoj do 1989. godine značajna pažnja bila posvećena jugoslovenskom „samoupravnom“ modelu bilateralnim bugarsko-jugoslovenskim odnosima. U tadašnjim postojećim naučno-istraživačkim centrima u Centralnom komitetu Komunističke partije Bugarske i Bugarskoj akademiji nauka, stvorene su specijalizovane analitičke jedinice koje istražuju ove i druge aspekte sa ciljem da podrže i opravdaju partijsku i državnu politiku. Uprkos veoma izraženom ideološkom i političkom segmentu, ova istraživanja otkrivaju niz suštinskih problema i karakteristike jugoslovenske politike na ovu temu.

U poslednjih nekoliko godina, objavljena su nova istraživanja o odnosima unutar međunarodnog komunističkog i radničkog pokreta u Evropi i na Balkanu

---

1965. *Албанија и Епир в конце XVIII – начале XIX в.* Москва.

¹³ Гибианский, Леонид. 1987. *Советский Союз и новая Югославия 1941–1947.* Москва; Гиренко, Юрий. 1991. *Сталин – Тито.* Москва; Адиеков, Г. М. 1994. *Коминформ и послевоенная Европа 1947–1956.* Москва; Гибианский, Л. 1996. *Коминформ в действии 1947–1948.* По архивным документам. *Новая и новейшая история*, № 2; Васильева, Н., В. Гаврилов. 2000. *Балканский тупик: Историческая судьба Югославии в XX веке.* Москва.

¹⁴ Лазаров, К. 1978. Национални взаимоотношения в социалистическа Югославия (към въпроса за националните спорове и противоречия). София; Величков, Йордан. 1979. *Националните малцинства и външната политика на СФРЮ.* София, ИМОСИ, БАН; Боев, Велин. 1982. *Между етатизма и самоуправлението. Теория и практика на „деетатизацията“ на социализма в Югославия.* София; Андонов, Антон. 1987. ЮКП (СЮК) и националният проблем в СФРЮ до средата на 60-те години. В: *Проблеми на политиката на балканските комунистически партии по националния въпрос.* Сборник студии. С., ИИ БКП.

¹⁵ Димитров, Страшимир, Кръстьо Манчев. 1971. *История на балканските народи XV–XIX в.* София; Димитров, Стр., Кр. Манчев. 1975. *История на балканските народи 1879–1912 г.* София; Делчева, Грета. 1984. Внешняя политика Албании 1944–1948. *Etudes balkaniques (Sofia)*, № 4; Бобев, Боби, Тома Кацори. 1998. *Близката и непозната Албания.* София; Манчев, Кръстьо. 1999. *Националният въпрос на Балканите.* София.

tokom Hladnog rata¹⁶, o situaciji i mestu regiona u bipolarnom sistemu međunarodnih odnosa. Takođe, pojavila su se dela koja se bave istraživanjem društveno-ekonomskog i političkog razvoja Albanije i Jugoslavije i njihovim odnosima posle Drugog svetskog rata, kao i neke specijalizovane studije o nacionalno-manjinskim odnosima i politici u obe zemlje.¹⁷ U poslednje vreme zbog velikog interesovanja i relevantnosti ovog problema objavljene su i mnoge studije koje ispituju mesto albanskih zajednica na Balkanu, sa posebnim osvrtom na albansko pitanje u Jugoslaviji, Srbiji i Makedoniji.¹⁸

Literatura

- Адибеков, Г. М. (1994). *Коминформ и послевоенная Европа 1947–1956*. Москва.
- Андонов, А. (1987). ЮКП (СЮК) и националният проблем в СФРЮ до средата на 60-те години. В: *Проблеми на политиката на балканските комунистически партии по националният въпрос*. Сборник студии. С., ИИ БКП.
- Арш, Г. (1965). *Албания и Епир в конце XVIII – начале XIX в.* Москва.
- Ачкоска, В. (2001). *Македонија во Југословенската федерација 29.11.1943–8.09.1991 (Хронологија)*. Скопје.
- Ачкоска, В. (1998/99). Идејата за „Голема Албанија“ и некои демографски промени во Западна Македонија во XX век. *Годишник на факултетот за безбедност (Скопје)*, г. 17, бр. 1.

¹⁶ Драганов, Драгомир. 1990. *Комунистическото движение след Втората световна война (Курс лекции)*. София.

¹⁷ Първанов, Антон. 1991. Югославската федерация между унитаризма и федерализма. В: *Югокризата*. София; Бобев, Боби. 1997. Албанците зад граница – бариера или мост в междудържавните отношения на Балканите. *Международни отношения*, № 4; Лалков, Милчо. 1999. *Югославия (1918–1992). Драматичният път на една държавна идеја*. София; Стамова, Марияна. 2001. Албанският проблем на Балканите: Исторически корени и съвременни измерения. В: *Етнонационалистически проблеми в Югоизточна Европа през 90-те години на XX век и евроатлантическата интеграция на България*. София, Албатрос; Стамова, М. 2001. *Комунистическа Тирана – от Москва към Пекин (1948–1961)*. Минало, № 2.

¹⁸ Videti: Стамова, Марияна. 2005. *Албанският въпрос на Балканите (1945–1981)*. Фабер, Велико Търново; Стамова, М. 2012. *Албанският фактор в СР Македонија (1945–1981)*. Кюстендил-Габрово; Симеонов, Калоян. 2012. *Косово. Поглед към бъдещето*. София; Първанов, Антон. 2011. *Косовският възел на Балканите: Възникване, развитие, решения*. София; Първанов, А. 1992. „Албанският синдром“ в Република Македонија. В: *Национални проблеми на Балканите: история и съвременност*. София; Хинкова, Соня. 1998. *Югославският случай: етнически конфликти в Югоизточна Европа*. София; Найденов, Михаил. 2000. *НАТО и кризата в Косово*. София; Желязкова, Антонина. 2001. *Албанският национален въпрос и Балканите. Терени проучвания*. София; Карастоянов, Стефан. 2007. *Косово. Геополитически анализ*. София; Симеонова, Ваня. 2001. *Албания и албанските етнически общности в нейното непосредствено съседство*. В: *Етнонационалистически проблеми в Югоизточна Европа през 90-те години на XX век и евроатлантическата интеграция на България*. София, Албатрос; Първанов, А. 2002. *Конфликтната ситуация в Република Македонија през 2001: преход от „Македонски модел на етническо съжителство“ към етно-политическа криза*. В: *България – Македонија (Проблеми на евроинтеграцията)*. София.

- Батаковиќ, Д. (1998). *Косово и Метохија. Историја и идеологија*. Београд.
- Батковски, Т. (1994). *Великоалбанската игра во Македонија (Илегални здруженија – вооружени одметнички групи, илегални организации и илегални групи, создадени од позициите на албанскиот национализам во Македонија во периодот 1945–1987 година)*. Скопје.
- Бобев, Б., Т., Кацори. (1998). *Близката и непозната Албанија*. Софија.
- Бобев, Б. (1997). Албанците зад граница – бариера или мост во междудржавните одношения на Балканите. *Международни одношения*, № 4.
- Богдановиќ, Д. (1995). *Књига о Косову*. Београд.
- Богетиќ, Д. (2001). Регулисање уставно-правног статуса Косова и Метохије у социјалистичкој Југославији 1946–1990. У *Косово и Метохија у великоалбанским плановима 1878–2000*. Београд, ИСИ.
- Боев, В. (1982). *Между етатизма и самоуправлението. Теорија и практика на “деетатизацијата” на социализма в Југославија*. Софија.
- Борозан, Ѓ. (1995). *Велика Албанија. Поријекло – идеје – пракса*. Београд.
- Борозан, Ѓ. (1998). Западна Македонија, Косово и Метохија у концептима териториалне и етничке Албаније. – *Војно дело (Београд)*, бр. 3.
- Борозан, Ѓ. (1999). Југославија и Албанија у дваесетом Вијеку. У: *Југословенска држава 1918–1998*. Београд, ИСИ.
- Борозан, Ѓ. (1997). Косово и Метохија у концептима територијалне и етничке Албаније. *Југословенски историјски часопис (Београд)*, бр. 1.
- Васильева, Н., В. Гаврилов. (2000). Балкански тупик: Историческая судьба Югославии в XX веке. Москва.
- Величков, Ѓ. (1979). *Националните малцинства и вњшната политика на СФРЈ*. Софија, ИМОСИ, БАН.
- Велјановски, Н. (1994). *АСНОМ. Државнотворни димензии*. Скопје.
- Велјановски, Н. (1992). *Државноправнијот развој на Македонија*. Скопје.
- Велјановски, Н. (2002). *Македонија 1945–1991. Државност и независност*. Скопје.
- Гибианский, Л. (1987). *Советский Союз и новая Югославия 1941–1947*. Москва.
- Гибианский, Л. (1996). Коминформ в действии 1947–1948. По архивным документам. *Новая и новейшая история*, № 2.
- Гиренко, Ю. (1991). *Сталин – Тито*. Москва.
- Делчева, Г. (1984). Внешняя политика Албании 1944–1948. *Etudes balkaniques (Sofia)*, № 4.
- Димитров, С., К. Манчев. (1971). *История на балканските народи XV–XIX в.* Софија.
- Димитров, С., К. Манчев. (1975). *История на балканските народи 1879–1912 г.* Софија.
- Драганов, Д. (1990). *Комунистическото движение след Втората световна война (Курс лекции)*. Софија.
- Ѓосиќ, Д. (2003). *Косово*. Београд, Новости.
- Ѓосиќ, Д. (1992). *Српско питање: демократско питање*. Београд.

- Желязкова, А. (2001). Албанският национален въпрос и Балканите. Теренни проучвания. София.
- Зечевић, М. (2003). *Прошлост и време*. Београд.
- КАРАСТОЯНОВ, С. (2007). КОСОВО. ГЕОПОЛИТИЧЕСКИ АНАЛИЗ. СОФИЯ.**
- Кодра, М. (1994). Албанците во Македонија. Скопје (Kodra, Masar. 1994. Shqiptaret e Maqedonise. Tetova).
- Коматина, Б. (1995). *Југословенско-албански односи 1979–1983. Белешке и сећања амбасадора*. Београд.
- Коматина, М. (1995). *Енвер Хоџа и југословенско-албански односи*. Београд.
- Лазаров, К. (1978). Национални взаимоотношения в социалистическа Југославия (към въпроса за националните спорове и противоречия). София.
- Лалков, М. (1999). *Југославия (1918–1992). Драматичният път на една държавна идея*. София.
- Лиманоски, Н. (1993). *Исламизацијата и етничките промени во Македонија*. Скопје.
- Малетић, М. (ур.). (1973). *Косово некад и данас*. Београд.
- Манчев, К. (1999). *Националниот въпрос на Балканите*. София.
- Милосавлевски, С. (1991). *Страв од промени (Кризата на политическиот систем на Југославија во 70-тите години)*. Скопје.
- НАЙДЕНОВ, М. (2000). НАТО И КРИЗАТА В КОСОВО. СОФИЯ.**
- Ортаковски, В. (1996). *Меѓународната положба на малцинствата*. Скопје, Мисла.
- Павловић, М. (2001). Албанци (шиптари) у Србији и Југославији 1944–1991. – У: *Косово и Метохија у великоалбанским плановима 1878–2000*. Београд, ИСИ.
- ПЪРВАНОВ, А. (2011). КОСОВСКИЯТ ВЪЗЕЛ НА БАЛКАНИТЕ: ВЪЗНИКВАНЕ, РАЗВИТИЕ, РЕШЕНИЯ. СОФИЯ.**
- ПЪРВАНОВ, А. (1992). „АЛБАНСКИЯТ СИНДРОМ“ В РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА. В: НАЦИОНАЛНИ ПРОБЛЕМИ НА БАЛКАНИТЕ: ИСТОРИЈА И СЪВРЕМЕННОСТ. СОФИЈА.**
- ПЪРВАНОВ, А. (2002). КОНФЛИКТНАТА СИТУАЦИЈА В РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ПРЕЗ 2001: ПРЕХОД ОТ „МАКЕДОНСКИ МОДЕЛ НА ЕТНИЧЕСКО СЪЖИТЕЛСТВО“ КЪМ ЕТНО-ПОЛИТИЧЕСКА КРИЗА. В: БЪЛГАРИЈА – МАКЕДОНИЈА (ПРОБЛЕМИ НА ЕВРОИНТЕГРАЦИЈАТА). СОФИЈА.**
- Първанов, А. (1991). Югославската федерация между унитаризма и федерализма. В: *Югокризата*. София.
- Сенкевич, И. (1965). *Албания в период Восточного кризиса 1875–1881*. Москва.
- Сенкевич, И. (1958). *Освободителное движение албанского народа 1905–1912 г.* Москва.
- СИМЕОНОВ, К. (2012). КОСОВО. ПОГЛЕД КЪМ БЪДЕЩЕТО. СОФИЯ.**
- СИМЕОНОВА, В. (2001). АЛБАНИЈА И АЛБАНСКИТЕ ЕТНИЧЕСКИ ОБЩНОСТИ В НЕЙНОТО НЕПОСРЕДСТВЕНО СЪСЕДСТВО. В: ЕТНОМАЛЦИНСТВЕНИ ПРОБЛЕМИ В ЈУГОИЗТОЧНА ЕВРОПА ПРЕЗ 90-ТЕ ГОДИНИ НА ХХ ВЕК И ЕВРОАТЛАНТИЧЕСКАТА ИНТЕГРАЦИЈА НА БЪЛГАРИЈА. СОФИЈА, АЛБАТРОС.**

СТАМОВА, М. (2005). *АЛБАНСКИЯТ ВЪПРОС НА БАЛКАНИТЕ (1945–1981).* **ФАБЕР, ВЕЛИКО ТЪРНОВО.**

СТАМОВА, М. (2012). *АЛБАНСКИЯТ ФАКТОР В СР МАКЕДОНИЈА (1945–1981).* **КЮСТЕНДИЛ-ГАБРОВО.**

Стамова, М. (2001). Албанският проблем на Балканите: Исторически корени и съвременни измерения. В: *Етномалцинствени проблеми в Югоизточна Европа през 90-те години на XX век и евроатлантическата интеграция на България.* София, Албатрос.

Стамова, М. (2001). Комунистическа Тирана – от Москва към Пекин (1948–1961). *Минало*, № 2.

Ташева, М. (1997). *Етничките групи во Македонија. Историски контекст.* Скопје.

Фрашери, К. (1964). *История Албании (Краткий обзор).* Тирана.

ХИНКОВА, С. (1998). *ЮГОСЛАВСКИЯТ СЛУЧАЙ: ЕТНИЧЕСКИ КОНФЛИКТИ В ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА.* **СОФИЯ.**

Цветаноски, В. (1990). *Великоалбанска илузија.* Скопје.

Aksić, S., B. Dimitrijević i N. Žubi. (1969). *Socijalistička Autonomna Pokrajina Kosovo. – Jugoslovenski pregled* (Beograd), br. 2.

Bogetić, D. (1999). Nacionalno pitanje i Jugoslavija 1945–1989. *Istorija 20. veka (Beograd, ISI)*, № 1–2.

Borozan, Đ. (1997). Albanija u kampaniji Kominforma protiv Jugoslavije 1948–1950. In *Jugoslovensko-sovjetski sukob 1948. godine.* Beograd, ISI.

Borozan, Đ. (1999). Jugoslavija i Albanija u XX vijeku. *Istorija 20. veka (Beograd)*, № 1–2.

Buda, A. (1986). *Shkrime historike: T. I. Tiranë.*

Čaca, Đ. (1988). Samoupravljanje i društvena svojina temelji društvenog uređenja (Ustavni zakon od 1953. godine). In *Ustavni razvoj socijalističke Jugoslavije.* Beograd.

Đurđev, A. (1988). Novi pravac u razvoju socijalističke ustavnosti (Ustav SFRJ iz 1963 godina). In *Ustavni razvoj socijalističke Jugoslavije.* Beograd.

Enver Hodžina Albanija, posebno izdanje. Beograd, juli 1981.

Hondius, F. W. (1968). *The Yugoslav Community of Nations.* Mouton.

Islami, H. (1989). Demografski problemi Kosova i njihovo tumačenje. In *Kosovo – Srbija – Jugoslavija.* Ljubljana.

Islami, H. (1993). The Demographic Problems of Kosovo and Their Interpretation. In *Truth on Kosovo.* Tirana.

King, R. (1973). *Minorities under Communism (Nationalities as a Source of Tension among Balkan Communist States).* Cambridge, Harvard University Press.

Lalaj, A. (2000). *Kosova – Rruga e Gjatë Drejt Vetëvendosjes (1948–1981).* Tiranë.

Lalaj, A. (1993). On the Bujan Conference. In: *The Truth on Kosovo.* Tirana, The Academy of Sciences of The Republic of Albania, Institute of History.

Logoreci, A. (1977). *The Albanians: Europe's Forgotten Survivors.* Boulder.

Malcolm, N. (1998). *Kosovo: A short history.* London. Macmillan.

- Marković, P. (1999). Služba Državne bezbednosti i albanske demonstracije na Kosovu 1968. godine. Jedan dokument. *Istorija 20. veka (Beograd)*, № 1–2.
- Marmullaku, R. (1975). *Albania and the Albanians*. London.
- Marović, M. (1995). Albanija i Albanci: Balkanski Džoker. Istorijaska hronika nastajanja i razvoja albanskog pitanja. Bar.
- Milo, P. (1994). Albania in East-West Relations 1944–1945. In: *The Establishment of Communist Regimes in Eastern Europe, 1945/50: Reassessment [Conference]*. Moscow.
- Mišović, M. (1987). *Ko je Tražio Republiku Kosovo 1945–1985*. Beograd.
- Nasi, L. (1993). The Special Features and Results of the Anti-fascist National Liberation War in Kosova. In: *The Truth on Kosova*.
- Pano, N. (1968). The People's Republic of Albania. Baltimore.
- Pavlović, M. (1996). Albanija između Tita i Staljina. In *Balkan Posle Drugog Svetskog Rata*, Beograd, ISI.
- Pavlović, M. (1999). Osamostaljenje – konačni cilj Albanaca u SFRJ. *Istorija 20. veka (Beograd)*, № 1–2.
- Petranović, B. (1981). *Istorija Jugoslavije 1918–1978*. Beograd.
- Pollo, S., A. Puto. (1981). The History of Albania. From its origins to the present day. London.
- Poulton, H. (1993). *The Balkans: Minorities and States in Conflict*. London.
- Prifti, K. (1984). *Lidhja Shqiptare e pejës: Levizja Kombetare 1896–1900*. Tiranë.
- Prifti, P. R. (1999). *Confrontation in Kosova. The Albanian-Serb Struggle 1969–1999*. Boulder, East European Monographs.
- Prifti, P. (1975). Minority Politics: The Albanians in Yugoslavia. *Balkanistica (Cambridge)*, II;
- Rajović, R. (1989). Ustavni razvoj od konstituisanja autonomije do reforme 1989. In *Kosovo: Prošlost i sadašnjost*. Beograd.
- Ramet, Sabrina P. (1991). *Nationalism and Federalism in Yugoslavia (1962–1991)*. Bloomington, Indiana University Press.
- Repishti, S. (1984). The Evolution of Kosova's Autonomy within the Yugoslav Constitutional Framework. In *Pipa, Arshi, Sami Repishti. Studies on Kosova*. New York, Columbia University Press.
- Reuter, J. (1982). *Die Albanier in Jugoslawien*. München; Troebst, Stefan. 1983. *Die Bulgarisch-Jugoslawische Kontroverse um Makedonien 1967–1982*. München.
- Roax, M. (1992). *Les Albanais en Yougoslavie. Minorité nationale, territoire, développement*. Paris.
- Shoup, P. (1968). *Communism and the Yugoslav National Question*. New York, Columbia University Press.
- Shtylla, Z. (1993). The Deportation of Albanians in Yugoslavia After the Second World War (1950–1966). In: *The Truth on Kosova*.
- Vickers, M. (1998). *Between Serb and Albanian. A History of Kosovo*. New York, Columbia University Press.
- Vickers, M. (1994). The Status of Kosovo in Socialist Yugoslavia. *Bradford Studies on Southeastern Europe*, № 1.

Marijana Stamova

THE MODERN HISTORIOGRAPHY AND ALBANIAN ISSUE IN THE BALKANS

Summary: The sharpening of the Albanian national issue after the collapse of the Yugoslav federation in the early 90s of the twentieth century is one of the main reasons for choosing the topic for my research. The presence of large and compact Albanian population in the former Yugoslav federation becomes a major problem at the national-minority relations within the Federation and in bilateral relations between Albania and Yugoslavia. The presentation will focus set of guidelines for scientific research of Serbian historiography, but also of the Balkans, including Albanian and Bulgarian, and wider historiography on the development of the Albanian question in the period after World War II.

Key words: The Albanian issue, minorities, Tito's Yugoslavia, The Balkan, Kosovo and Metohija, Macedonia, Albania